

SAARA KUPSALA, *Itä-Suomen yliopisto, historia- ja maantieteiden laitos*
 PEKKA JOKINEN, *Itä-Suomen yliopisto, historia- ja maantieteiden laitos, Suomen ympäristökeskus, ympäristöpolitiikkakeskus*
 MARKUS VINNARI, *Itä-Suomen yliopisto, historia- ja maantieteiden laitos*
 PASI POHJOLAINEN, *Helsingin yliopisto, ympäristönsuojelutiede*

Suomalaisten näkemykset tuotantoeläinten hyvinvoinnista

TIIVISTELMÄ

Viime vuosina keskustelu tuotantoeläinten hyvinvoinnista on voimistunut. Samalla on lisääntynyt kiinnostus kuluttajien eläinasenteita kohtaan. Artikkelissa tarkastellaan laajan kyselyaineiston avulla (n=1890) suomalaisten käsityksiä tuotantoeläinten hyvinvoinnista ja tuotantoeläinten asemaan vaikuttavasta kulutuskäyttäytymisestä. Tavoitteena on tuoda uutta perustietoa akateemisen ja yhteiskunnallisen keskustelun tueksi. Tulosten mukaan suomalaiset arvioivat eläinten hyvinvoinnin nykytilaa poro-, nauta- ja lammastaloudessa myönteisesti, mutta sika- ja siipikarjatuotannossa eläinten hyvinvointi nähdään kielteisemmin. Eläinten hyvinvoinnin yksityiskohtaisessa arvioinnissa korostuu eläinten luonnollinen elämä ja yksilöllinen hoito, mutta tämä heijastuu varsinaiseen kulutuskäyttäytymiseen vain vähän. Tutkimus vahvistaa, että sukupuolella, iällä ja asuinpaikalla on yhteys tuotantoeläinasenteiden muotoutumiseen: naiset, nuoret sekä kaupunkilaiset suhtautuvat eläinten hyvinvoinnin tasoon kriittisimmin. Kaupungistuminen, sukupolvi-muutos ja eläintuotannon erkaantuminen perinteisen eläintuotannon kuvastosta voimistanevat eläinkäsityksen politisoitumista. Vastakkaiset kehityskulut asettavat yhteiskunnallisen haasteen määrittellä elintarvikejärjestelmän eläineettiset reunaehdot.

Keskustelu eläinten hyvinvoinnista ja moraalista asemasta on viime vuosina lisääntynyt, ja sitä ovat voimistaneet etenkin eläinoikeusaktivistien kuvaamista video-materiaaleista nousseet mediakohut (ks. Lundbom 2009). Samalla eläinten hyvinvointi on alettu ottaa aiempaa vakavammin poliittisessa päätöksenteossa. Eläinsuojelupolitiikkaa on uudistettu ripeään tahtiin 2000-luvulla; esimerkiksi Eläinten hyvinvointikeskus ja Tuotantoeläinten hyvinvoinnin neuvottelukunta on perustettu. Myös eläinsuojeluvallontajärjestelmä ja eläinsuojelurikoslainsäädäntö on uudistettu. Keskustelu kuluttamisen eläineettisistä vaikutuksista on vilkastunut, ja esimerkiksi erilaiset vaihtoehtoiset kotieläintuotteet, kuten luomu- ja alkuperäiskarjatuotteet, kasvissyönnön ja kasvispaimonitteinen ruokavalio ovat olleet aktiivisen julkisen keskustelun kohteena. (Kupsala 2011.)

Eläinkäsitysten yhteiskunnallisen painoarvon nousu on lisännyt kiinnostusta siihen, miten ”kansalaiset” tai ”kuluttajat” näkevät eläineettiset kysymykset (vrt. Miele ym. 2011). Aikaisemmin eläinten käyttö ruoantuotannossa tuntui näyttäytyvän verrattain ongelmattomana, mutta nyt ollaan uudenaikaisessa tilanteessa. Siirtyminen perinteisen agaraariyhteiskunnan eläinsuhteesta on ollut nopeaa: eläintilojen määrä on laskenut kolmannekseen parissa vuosikymmenessä, ja tuotanto on keskittynyt, erikoistunut ja teknologisoitunut voimakkaasti (Tike 2003; Pyykkönen ym. 2010; Tike 2010).

Samalla kuluttajien kontakti eläintuotantoon on heikentynyt, eikä enää olekaan lainkaan selvää, mitä suomalaiset ajattelevat tuotantoeläinten kasvatuksesta (vrt. Jokinen ym. 2011). Eläintuotannon nopea muutos on tuottanut uudenlaisen haasteen määrittellä, millaisia eläinten tuotantotapoja – ja toisaalta millaista eläintuotantoon nojaavaa kulutus-kulttuuria – pidetään eettisesti hyväksyttävänä. Muutos on myös lisännyt kiinnostusta kansalaisten eläinsuojelupoliittisiin näkemyksiin.

Kansalais-viitekehityksen lisäksi suomalaisten eläineettisiä käsityksiä voidaan tarkastella kuluttajanäkökulmasta. Kansalaisuuden käsitteellä on perinteisesti lähestytty yksilön ja valtion välistä suhdetta sekä tartuttu yksilön oikeuksiin ja velvollisuuksiin suhteessa valtioon. Kuluttajan käsitteellä on puolestaan tarkasteltu yksilön roolia tuotteiden ja palveluiden valitsijana, ostajana ja käyttäjänä. Lisäksi kuluttajakansalaisen käsitteellä on pyritty ylittämään perinteinen kuluttajan ja kansalaisen välinen dualismi, jossa kuluttaja on liitetty yksilökeskeiseen ja nautintohakuiseen toimintaan ja kansalainen taas yhteisölliseen vastuunottoon. Onkin korostettu, että myös kuluttamiseen voi liittyä aktiivista osallistumista yhteisen hyvän rakentamiseen ja yhteiskunnallisen muutoksen ajamiseen; kuluttajalla nähdään olevan selkeä vastuunsa ottaa huomioon kulutuksen eläineettiset, sosiaaliset ja ekologiset vaikutukset. (Esim. Gabriel & Lang 2006; Seyfang 2006; Soper & Trentmann 2008; Spaargaren & Oosterveer 2010.) Muilla politiikan aloilla, kuten terveyst- ja ympäristöpolitiikassa, kuluttajien elämäntapavalintojen ohjaus on jo pitkään ollut keskeinen kysymys, mutta eläinsuojelupoliitikassa kiinnostus kuluttajia kohtaan on vasta heräämässä. Etenkin eläinten hyvinvoinnin merkin-täjärjestelmät on viime vuosina nostettu eurooppalaisessa keskustelussa tärkeäksi keinoksi parantaa tuotantoketjujen läpinäkyvyyttä (Ransom 2007; Vanhonacker ym. 2010).

Ihmisten käsityksiä tuotantoeläinten eettisestä asemasta on alettu tutkia sekä kyselyaineistoilla että laadullisilla aineistoilla (esim. Kendall ym. 2006; Skarstad ym. 2007; Vanhonacker ym. 2010; Miele ym. 2011). Suomessa tutkimusta on tehty kuitenkin niukasti. Erilaisten Gallup-kyselyjen lisäksi kaksi Eurobarometri-tutkimusta (EC 2005; EC 2007) ovat oikeastaan ainoat tuotantoeläinten hyvinvointikysy-

myksiin keskittyvät laajat kyselytutkimukset Suomessa. Tämän artikkelin tavoite on tuoda sekä akateemisen että yhteiskunnallisen keskustelun tueksi uutta perustietoa suomalaisten tuotantoeläinase-nteista koko väestöön yleistettävän kyselyaineiston nojalla. Emme varsinaisesti lähesty suomalaisia vain kansalaisina (oikeudet ja velvollisuudet suhteessa valtioon) tai vain kuluttajina (yksilön toimiminen markkinoilla tuotteiden tai palveluiden ostajana ja käyttäjänä), vaan analyysissä ovat limittyneet molemmat roolit. Artikkelin perustuu pääosin kuvailevaan analyysiin. Eri tekijöiden vaikutusta eläinase-nteiden ja kuluttajasegmenttien muotoutumiseen selvitetään systemaattisesti myöhemmissä julkaisuissa.

Eläinten hyvinvoinnin merkitysten yhteiskunnallinen rakentuminen

Eläimen hyvinvointi on monimutkainen ja moniulotteinen käsite. Sitä määrittää eräänlainen kaksoisshermeneutiikka, sillä se on yhtäältä luonnontieteellinen termi ja toisaalta yhteiskunnallinen käsite, joka saa merkityksensä tieteellisen keskustelun ohella myös muun muassa julkisesta keskustelusta ja arkielämästä (esim. Fraser 2008; Vanhonacker ym. 2010; Miele ym. 2011). Luonnontieteellisenä terminä eläinten hyvinvoinnista on pyritty luomaan täsmällisesti määritelty käsite, joka voidaan muuttaa mitattavaan muotoon. Toisaalta luonnontieteissäkään ei ole saavutettu yhtenäistä eläinten hyvinvoinnin määritelmää, vaan käsitteen määrittely on vaihdellut eri lähestymistavoissa. Jotkin lähestymistavat korostavat esimerkiksi eläinten biologisten systeemien häiriötöntä toimivuutta (esim. välttyminen fyysisiltä sairauksilta), toiset eläinten luonnollista elämää ja lajityypillistä käyttäytymistä ja toiset taas eläinyksilön subjektiivisia kokemuksia. (Esim. Fraser ym. 1997; Fraser 2008.)

Eläinten hyvinvoinnin määrittelyn vaihtelu luonnontieteissä on merkinnyt, ettei myöskään hallinnollis-poliittisella tasolla ole eläinten hyvinvoinnista yhtenäistä määritelmää. Poliittisessa päätöksenteossa ehkä keskeisin eläinten hyvinvoinnin käsite on ollut Iso-Britannian tuotantoeläinten hyvinvoinnin neuvottelukunnan määrittelemä ”viisi vapautta”, jonka osa-alueita ovat vapaus nälästä ja janosta, vapaus epämukavuudesta, vapaus kivusta, loukkaantumisista

ja sairauksista, vapaus normaaliin käyttäytymiseen sekä vapaus pelosta ja ahdistuksesta (ks. Webster 1994; Vanhonacker ym. 2010). Lisäksi uudeksi keskeiseksi eläinten hyvinvoinnin määritelmäksi näyttäisi Euroopassa olevan tulossa EU:n laajassa Welfare Quality-hankkeessa luotu käsite, jossa eläinten hyvinvointi koostuu neljästä osa-alueesta ja 12 kriteeristä: hyvä ruokinta (ei pitkittynyttä nälkää ja janoa), hyvä kasvatustympäristö (mukava lepopaikka ja lämpötila sekä liikkumisen helppous), hyvä terveys (ei vammoja, ei sairauksia eikä toimenpiteistä johtuvaa kipua) sekä tarkoituksenmukainen käyttäytyminen (sosiaalinen käyttäytyminen, muut käyttäytymismuodot, hyvä ihmisen ja eläimen välinen suhde sekä positiivinen tunnetila) (ks. Vanhonacker ym. 2010; EHK 2011).

Kun tieteellisistä tai hallinnollis-poliittisista määritelmistä siirrytään yhteiskunnassa vallitseviin eläinten hyvinvoinnin määritelmiin, hyvinvoinnin käsite monimuotoistuu entisestään (esim. Vanhonacker ym. 2010; Miele ym. 2011). Yhteiskuntatieteellisessä eläintutkimuksessa onkin alettu tutkia, miten eri sidosryhmät, kuten kuluttajat, tuottajat ja alan asiantuntijat, määrittelevät eläinten hyvinvoinnin (esim. Lassen ym. 2006; Miele & Evans 2006; Bock & van Huik 2007; Skarstad ym. 2007; Vanhonacker ym. 2008; Kauppinen ym. 2010; Vanhonacker ym. 2010; Miele ym. 2011). Kun siirrytään pohtimaan eri kuluttajaryhmien tulkintoja eläinten hyvinvoinnista, keskeiseksi päätteeksi nousee kuluttajien etäisyys eläintuotannosta. Suurimmalla osalla nykykuluttajista ei ole arkista kosketusta tuotantoeläinten hyvinvointiin toisin kuin tuottajilla, jotka toimivat eläinten kanssa päivittäin. Kuluttajien omakohtainen tietämys eläintuotannosta on vähäistä, minkä vuoksi kuluttajat joutuvat pitkälti nojaamaan mediaan muodostaessaan käsityksiä tuotantoeläinten hyvinvoinnista (Miele & Evans 2005; Vanhonacker ym. 2008; Vanhonacker ym. 2010). Toki kontakti eläintuotantoon on Suomessa toistaiseksi vahvempi kuin monissa muissa Euroopan maissa myöhäisen kaupungistumisemme takia, mutta eittämättä Suomessakin kuluttajien ymmärrys eläintuotannosta alkaa olla vähäistä (Jokinen ym. 2011).

Vaikka kuluttajat ovat loitonneet nykymuotoisesta teknologisoituneesta eläintuotannosta, kuvat perinteisestä, pienimuotoisesta kotieläintaloudesta ovat jääneet keskeiseksi viitepinnaksi, josta ammen-

netaan käsityksiä eläinten hyvinvoinnista. Monet kantavat henkilökohtaisia kokemuksia sukulaisten traditionaalisilta kotieläintiloilta, ja elintarvikemaijonnassa eläinten pito edelleen punoutuu osaksi maaseutuudylliä. (Lassen ym. 2006; Miele & Evans 2006; Vanhonacker ym. 2008; Jokinen ym. 2011.) Eläinten hyvinvoinnista puhuessaan kuluttajat viittaavat eläinten ”luonnolliseen elämään”, mihin kuuluu ulkoilu, vapaa liikkuminen ja lajityypillinen käyttäytyminen (Lassen ym. 2006; Miele & Evans 2006; Skarstad ym. 2007; Vanhonacker ym. 2008). Kuluttajat korostavat myös eläinten yksilöllistä hoitoa sekä sitä, että tuottaja tuntee eläimensä yksilöllisesti. Näin eläinten hyvinvointi linkittyy ajatukseen pienimuotoisesta eläintuotannosta, kun taas suurimuotoiseen eläintuotantoon suhtaudutaan kielteisesti. (Miele & Evans 2006; Skarstad ym. 2007.)

Kuluttajien käsitykset tuotantoeläinten hyvinvoinnista intensiivisessä eläintuotannossa ovatkin kyselytutkimusten mukaan verrattain kielteisiä (EC 2005; María 2006; Mayfield ym. 2007; Vanhonacker ym. 2008). Esimerkiksi enemmistö (58 %) EU-kansalaisista (25 jäsenmaata) pitää munivien kanojen hyvinvointia erittäin huonona tai melko huonona. Vastaava luku on lihasikojen kohdalla 44 prosenttia ja lypsylehmien kohdalla vain 25 prosenttia (n = 24 708) (EC 2005). Toisaalta tutkimuskirjallisuudessa on nostettu esiin ns. kuluttaja–kansalainen-dualismi: huoli eläinten hyvinvoinnista ei juuri heijastu kulutuskäyttäytymiseen, ja eläinystävällisten tuotteiden markkinat ovat pysyneet verrattain pieninä (Vanhonacker ym. 2010). Asenteiden ja käyttäytymisen välinen ristiriita on tyyppillinen monilla muillakin moraalisesti latautuneilla kulutuksen alueilla (esim. Sanne 2002; Adams & Raisborough 2010). Eettiset tai ympäristöön liittyvät huolet eivät siirry varsinaisiin elämäntapavalintoihin monista syistä; niitä ovat paitsi tuotteiden hinta ja saatavuus sekä tiedon puute, myös esimerkiksi kulutusvalintojen seuraamusten moraalinen näkymättömyys sekä erilaiset sosiotekniset järjestelmät, jotka ”lukitsevat” ihmiset tietynlaisiin elämäntapoihin ja arkisiin rutiineihin (esim. Sanne 2002; Shove 2010; Spaargaren & Oosterveer 2010). Toisaalta kuluttajien keskuuteen näyttää myös muodostuneen segmenttejä, joissa eläinten hyvinvointi on keskeinen kulutusvalintoja määrittävä kriteeri (Vanhonacker ym. 2010).

Kirjallisuudessa on kiinnostavalla tavalla kartoitettu kuluttajien ja kansalaisten käsityksiä tuotantoeläinten hyvinvoinnista, mutta kuluttajien suhtautumistavoista eläintuotannon eri muotoihin on kerätty kuitenkin pääasiassa vain laadullista tutkimustietoa. Kyselytutkimuksissa on usein selvitetty vastaajien arvioita eläinten hyvinvoinnin tasosta hyvin yleisellä tasolla, eikä niissä ole juurikaan pureuduttu erilaisiin eläinten hoito- ja pitomuotoihin. Lisäksi on tärkeää huomata analyttinen ero eläinten hyvinvointia koskevien käsitysten ja eläineettisten käsitysten välillä. Eläinten hyvinvointi on kapeampi käsite kuin eläinetiikka. Hyvinvoinnin käsite rajaa kiinnostuksen eläinten elämänlaatuun, kun taas eläinetiikassa pohditaan laajemmin, miten ihmisten tulisi elää suhteessa eläimiin ja onko eläimillä esimerkiksi itseisarvoa tai oikeuksia (vrt. Aaltola 2004; Fraser 2008). Tutkimuskirjallisuudessa on keskitytty pääosin käsityksiin eläinten hyvinvoinnista, ja ns. maallikkojen eläinetiikasta on kerätty vain vähän tutkimustietoa erityisryhmiä, kuten vegetaristeja tai eläinoikeusaktivisteja, lukuun ottamatta. Etenkin kyselytutkimuksissa on kartoitettu tuotantoeläinten asemaan liittyviä laajempia moraalikysymyksiä vain hyvin rajallisesti.

Tuotantoeläinasenteiden sosiaalinen tausta

Yhteiskuntatieteellisessä eläintutkimuksessa on koetettu selvittää, mitkä tekijät vaikuttavat siihen, millaiseksi eläimiin kohdistuvat suhtautumistavat ja käyttäytyminen muotoutuvat (esim. Kendall ym. 2006; María 2006; Vanhonacker ym. 2007; Deemer & Lobao 2011). Monimuuttuja-analyysissä suurilla aineistoilla on kuitenkin tehty vähänlaisesti, ja myös eri muuttujien välisten suhteiden teoreettinen tarkastelu on vasta alkuvaiheissaan (ks. Kendall ym. 2006; Deemer & Lobao 2011). Suomessa tuotantoeläinasenteiden sosiaalisesta jakautumisesta ei ole ollut koko väestöön yleistettävää tutkimustietoa siten, että eri muuttujien vaikutukset olisi vakioitu. Eläinasenteisiin vaikuttavat muuttujat luokitellaan tyyppillisesti kolmeen ryhmään: sosiodemografiset muuttujat, eläimiin liittyvät kokemukset (mm. metsästys tai lemmikkien omistaminen) sekä uskomusjärjestelmät. Tässä artikkelissa käytämme vain sosiodemografisia muuttujia ja analysoimme muiden

muuttujien vaikutusta myöhemmissä tutkimuksissa.

Eläinasenteiden sukupuolittuneisuus on yhteiskuntatieteellisen eläintutkimuksen klassinen kysymys. Naiset ovat miehiä eläinsuojelumuönteisempiä monilla ihmisten ja eläinten välisen vuorovaikutuksen osa-alueilla. Naissukupuolella on ollut pitkä historiallinen yhteys etenkin eläinasialiikkeen ja vegetarismiin. (Herzog 2007.) Kendallin ym. (2006) mukaan naisten yhteiskunnalliseen asemaan liittyy kokemuksia, jotka voimistavat eläinempaatista asenteita. Naisilla on edelleen vahva hoivarooli perheissä, minkä on arveltu vahvistavan hoivaamiseen ja huolenpitoon liittyviä asenteita yleisemminkin. Naisten keskeinen rooli perheen ruokahuollossa voi myös lisätä naisten kiinnostusta ruoan alkuperään. Kuluttajat tapaavat yhdistää elintarvikkeiden terveellisyys ja tuotantoeläinten hyvinvoinnin, mikä voi voimistaa naisten kiinnostusta eläinten hyvinvointiin, kun motiivina on huolehtia koko perheen hyvinvoinnista (Harper 2001; Miele & Evans 2005). Suomessa keskeistä on ollut perinteisen karjanhoitokulttuurin sukupuolittunut työnjako, jota on jäsentänyt naisten rooli karjanhoitajina ja naisten tunnepitoinen suhde kotieläimiin (Kaarlenkaski 2009).

Myös kaupungistumisen merkitys modernien eläinasenteiden muokkaajana on keskeinen teema yhteiskuntatieteellisessä eläintutkimuksessa. Kaupungistuminen on merkinnyt etäisyyttä eläinten hyödyntämiseen, kun taas maaseudulla eläinten hyödyntäminen on pysynyt näkyvänä osana arkielämää. Kun on erkaannuttu suorasta materiaalisesta riippuvuudesta eläimiin, on samalla voitu kyseenalaistaa eläinten hyödyntämisen moraalit. (Thomas 1983; Philo 1995; Franklin 1999.) Etäytyminen eläintuotannosta voi ruokkia epäileviä asenteita eläintuotantoa kohtaan myös omakohtaisen kosketuspinnan heikentymisen vuoksi. Kaupungeissa lemmikkieläimet ovat korvanneet perinteiset kotieläimet eläinlähisyyden lähteinä, mikä voi voimistaa eläinempaatististen asenteiden leviämistä lemmikeistä myös muihin eläimiin (Paul & Serpell 1993; Wells & Hepper 1997; Miura ym. 2002).

Eläinmyönteiset asenteet näyttävät vallitsevan nuorissa ikäryhmissä vahvemmin kuin vanhemmissa (Kendall ym. 2006; Vanhonacker ym. 2007). Kyseessä näyttäisi olevan sukupuolvi-vaikutus. Eläinten

hyvinvointi on noussut yhteiskunnalliseen keskusteluun vasta viime aikoina, mikä saattaa vaikuttaa voimakkaammin nuorempien ikäryhmien asenteisiin.

Myös eläinten ja eri ihmisryhmien alisteisen aseman rinnastaminen on tärkeä teema yhteiskuntatieteellisessä eläintutkimuksessa (esim. Thomas 1983; Adams 1990). Tämän pohjalta Kendall ym. (2006) ovat esittäneet ns. vähäosaisuus-hypoteesin, jonka mukaan sosiaalisessa hierarkiassa alhaalla olevat ihmiset kokevat suurempaa huolta eläinten hyvinvoinnista kuin hierarkian yläpään ihmiset. Syrjintää, alistusta tai marginalisointia kokeneet voivat tuntea vahvaa empatiaa muita syrjittyjä ryhmiä kohtaan, mukaan lukien eläimet. Kendallin ym. (2006) Yhdysvalloissa toteuttamassa kyselytutkimuksessa (n = 4 030) heikommin toimeentulevat ja heikommin koulutetut ihmiset ilmaisivatkin suurempaa huolta eläinten hyvinvoinnista kuin paremmin toimeentulevat ja koulutetut ihmiset. Toisaalta koulutuksen merkitystä on teoretisoitu vain vähän eläinasenteita koskevissa tutkimuksissa. Koulutuksen merkitys voikin olla monitahoisempi kuin vähäosaisuuden hypoteesi olettaa. Koulutustaso vaikuttaa esimerkiksi ihmisten mediankäyttötapoihin ja eläinten hyvinvointia koskevien argumenttien tulkintatapoihin.

Suomalaisten luottamus tuotantoeläinten hyvinvointiin

Kuluttajien luottamus ruokaturvaa ja elintarvikesektoria kohtaan on ollut parin viime vuosikymmenen aikana koetuksella erilaisten ruokakriisien vuoksi (Piironen ym. 2004). Ruokajärjestelmän monimutkaistuminen sekä tuotannon ja kulutuksen välisen kuilun kasvu voimistavat luottamuksen merkitystä (Piironen ym. 2004; Bildtgård 2008). Aivan viime vuosina myös tuotantoeläinkohut ovat herättäneet keskustelua poliittis-hallinnollisista instituutioista ja elintarvikesektorin eri toimijoista tuotantoeläinten hyvinvoinnin luotettavina turvaajina (Lundbom 2009; Jokinen ym. 2011). Luottamus viittaa uskoon toivotun tai myönteisen tuloksen, kuten eläinten korkean hyvinvoinnin, toteutumiseen tilanteessa, jossa ei ole varmaa tietoa (vrt. Kankainen 2007). Moderneissa yhteiskunnissa omakohtainen tieto korvautuu enenevästi luottamuksella; luottamus on

tapa hallita epävarmuutta ja kompleksisuutta yhä satunnaisemmaksi ja ennakoimattommaksi muuttavassa yhteiskunnassa (emt.).

Luottamuksen käsitteelle on annettu erilaisia sisältöjä yhteiskuntateoreettisessa keskustelussa (Kankainen 2007; Bildtgård 2008). Tuotantoeläinten hyvinvoinnin kohdalla on tärkeää erottaa ihmisiä kohtaan tunnetun luottamuksen sosiaalipsykologinen taso ja instituutioita kohtaan tunnetun luottamuksen systeeminen taso (vrt. Kankainen 2007). Instituutioperustainen luottamus korostuu ruokaketjujen pidentyessä, sillä kuluttajan on luotettava yhä suurempaan määrään tuntemattomia toisia. Elintarvikesektoria sääntelevät instituutit nousevat eräänlaisiksi välittäjiksi kuluttajan ja ruokaketjun väliin: niiden tuottamat standardit, valvonta ja pätevyyskriteerit vähentävät ruokajärjestelmän kompleksisuutta ja vahvistavat kuluttajien luottamusta siihen, että ruoka on tuotettu tiettyjen laatukriteereiden mukaan. (Bildtgård 2008.)

Suomi on muiden Pohjoismaiden tavoin korkean yleisen luottamuksen sekä korkean institutionaalisen luottamuksen maa (esim. Adam 2008). Vaikka kohut tuotantoeläinten oloista ovat ravistelleet suomalaista keskustelua, luottamus kotimaiseen elintarvikjärjestelmään näyttää pysyneen korkeana (esim. Piironen ym. 2004). Vastaavasti EU-vertailut osoittavat, että Suomi on luottavainen kansakunta tuotantoeläinten hyvinvoinnin kysymyksissä. Vuoden 2005 Eurobarometrin mukaan suomalaiset sijoittuivat lypsyylehmien ja sikojen hyvinvoinnin arvioinnissa 25 EU-maan kärkeen, vaikka munivien kanojen hyvinvoinnin arvioinnissa suomalaiset olivatkin EU-maiden keskitasoa (EC 2005). Lisäksi suomalaiset suhtautuivat EU-maiden kansalaisista kaikkein luottavaisimmin eurooppalaisen eläinsuojelulainsäädännön olemassaoloon (emt.).

Suomalaisten tiivis kontakti alkutuotantoon on perinteisesti selittänyt kansalaisten vahvaa luottamusta kotimaiseen elintarvikesektoriin: sosiaalinen ja kulttuurinen läheisyys lisää luottamusta toiseen osapuoleen (ks. Kankainen 2007; Jokinen ym. 2011). Suomalaisten yleinen korkea luottamus instituutioihin näkyy myös luottamuksena ruokajärjestelmää sääteleviin instituutioihin. Kuitenkin kuluttajien loitontuminen eläintuotannosta sekä eläinten hyvinvoinnista käyty vilkas keskustelu

ovat tuoneet kuluttajien luottamuksen uuteen valoon, mikä nostattaa kysymyksen kuluttajien luottamuksen muuntumisesta (Jokinen ym. 2011).

Tutkimuskysymykset, aineisto ja menetelmät

Aiemman kirjallisuuden arvioinnin perusteella on selvää, että empiiriseen tutkimukseen pohjautuvaa laaja-alaista tietoa suomalaisten eläintuotantoon kohdistuvista käsityksistä on tarjolla vähän. Tämän artikkelin tavoitteena on analysoida suomalaisten käsityksiä tuotantoeläinten hyvinvoinnista ja tuotantoeläinten hyvinvointiin vaikuttavasta kulutuskäyttäytymisestä. Asetamme neljä kysymystä:

- 1) Miten suomalaiset näkevät tuotantoeläinten hyvinvoinnin nykytilan omassa maassaan ja miten he suhtautuvat erilaisiin tuotantoeläinten pito- ja hoitomuotoihin?
- 2) Miten yhteiskunnan eri toimijoihin luotetaan tuotantoeläinten hyvinvoinnin tietolähteinä?
- 3) Miten suomalaiset kokevat voivansa vaikuttaa tuotantoeläinten asemaan kuluttamisen kautta?
- 4) Miten käsitykset tuotantoeläinten hyvinvoinnista liittyvät sosiodemografisiin taustamuuttujiin?

Artikkeli perustuu postikyselyyn, joka toteutettiin huhti–heinäkuussa 2010. Vastaajien osoitetiedot hankittiin Väestörekisterikeskuksen väestötietojärjestelmästä yksinkertaisena satunnaisotoksena. Perusjoukkona olivat 18–75-vuotiaat Manner-Suomessa asuvat ja suomenkieliset Suomen kansalaiset. Kysely lähetettiin 4000 henkilölle. Tyhjien ja hyvin puutteellisten lomakkeiden poistamisen jälkeen analyysiin jäi 1890 lomaketta, mikä teki vastausprosentiksi 47,3. Laajojen postikyselyiden tyyppilliseen palautusaktiivisuuteen nähden luku on varsin hyvä (Baruch 1999). Kyselylomakkeessa oli 10 sivua ja 24 kysymystä tai kysymyspatteristoa. Aineisto analysoitiin tilasto-ohjelmalla PASW 18.0.

Vastaukset olivat alhainen, yksittäisten kysymysten kohdalla 1–5 prosenttia (vrt. Sarpila ym. 2010). Aineiston edustavuutta kartoitettiin Tilastokeskuksen väestötilastojen avulla (Tilastokeskus 2009; 2010). Katoanalyysi toi esiin vain pieniä vinoumia aineistossa, joten sen voi katsoa edustavan hyvin perusjoukkoa. Aineistossa on lievä yliedustus naisia, vanhempia ikäluokkia sekä korkeasti koulutettuja, mut-

ta vinoumat ovat vain 1–6 prosenttiyksikön luokkaa. Myös aineiston alueellinen jakauma näyttäytyy hyvänä poikkeamien ollessa 1–3 prosenttiyksikköä. (Ks. tarkemmin Pohjolainen [painossa].)

Eläinten hyvinvoinnin arvioinnin sosiaalista jakautumista tutkittiin lineaarisen regressioanalyysin avulla. Analyysiin on valittu suomalaisen eläintuotannon päätuotantosunnat eli sikatalous, siipikarjatalous ja nautatalous. Selitettävänä muuttujina ovat arviot näiden tuotantosuntien eläinten hyvinvoinnin nykytilasta. Muuttujat pohjautuvat kysymykseen ”Millaiseksi arvioitte seuraavien tuotantoeläinten hyvinvoinnin Suomessa tavanomaisessa tuotannossa?”. Kunkin eläinlajin kohdalla vastaaja on arvioinut eläinten hyvinvoinnin tasoa viisiportaisella Likert-asteikolla, jossa arvo 1 tarkoittaa erittäin huonoa ja arvo 5 erittäin hyvää. Sikojen hyvinvoinnin vaihteluväli on 1–5, keskiarvo 3,17 ja keskihajonta 1,06. Siipikarjan hyvinvoinnin arviointi koostuu munivien kanojen, kalkkunoiden ja broilereiden hyvinvoinnin summamuuttujasta. Muuttujan sisäistä konsistenssia kuvaava reliabiliteetti, Cronbachin alfa, on hyvä eli 0,911. Muuttujan vaihteluväli on 3–15, keskiarvo 9,11 ja keskihajonta 2,73. Nautojen hyvinvoinnin arviointi koostuu lypsylehmien ja lihanautojen hyvinvoinnin summamuuttujasta, jonka Cronbachin alfa on 0,872. Muuttujan vaihteluväli on 2–10, keskiarvo 7,41 ja keskihajonta 1,73.

Selittävinä muuttujina on viisi taustamuuttujaa: sukupuoli, ikä (vuosina), asuinpaikka, koulutus ja tulotaso. Asuinpaikka on kategorisoitu neljään luokkaan: 1) maaseutu, 2) taajama/kaupunki, alle 20 000 asukasta, 3) kaupunki, 20 000–50 000 asukasta sekä 4) kaupunki, yli 50 000 asukasta. Koulutusmuuttujan luokkia ovat: 1) perusaste (perus-, keski-, kansa- sekä kansalaiskoulu tai vähäisempi), 2) keskiaste (ammatti- ja ylioppilastutkinnot), 3) alempi korkea-aste (opistotason tutkinnot, ammattikorkeakoulututkinnot ja alemmat yliopistotutkinnot) sekä 4) ylempi korkea-aste (ylemmät korkeakoulututkinnot ja tutkijakoulutus). Tulomuuttuja on kategorisoitu neljään luokkaan: 1) pienituloiset kotitaloudet (nettotulot kuukaudessa alle 1 500 euroa), 2) keskituloiset kotitaloudet I (nettotulot kuukaudessa 1 500–2 999 euroa), 3) keskituloiset kotitaloudet II (nettotulot kuukaudessa 3 000–4 999 euroa) sekä suurituloiset koti-

taloudet (nettotulot kuukaudessa yli 5000 euroa). Asuinpaikka-, koulutus- ja tulomuuttajat lisättiin regressiomalliin dummy-muuttujina. Regressioanalyysin oletukset (mm. residuaalien normaali jakautuminen sekä selittävien muuttujien keskinäinen korreloimattomuus (VIF-arvot 1–1,9)) täyttyivät erimalleissa. Tulosten tilastollista merkitsevyyttä arvioitiin F-testillä ja T-testillä.

Tulokset

Näkemykset tuotantoeläinten hyvinvoinnin nykytilasta

Suomalaiset arvioivat tuotantoeläinten hyvinvointia myönteisesti nauta-, lammas- ja porotaloudessa; enemmistö suomalaisista (57–79 %) arvioi eläinten hyvinvoinnin erittäin tai melko hyväksi näissä tuotantomuodoissa. Etenkin porotalous nousee esiin korkeaa luottamusta nauttivana tuotantomuotona. Siipikarjan ja sikojen hyvinvointiin suhtaudutaan sen sijaan melko epäilevästi, ja niiden hyvinvointia pitää erittäin tai melko hyvänä vähemmistö vastaajista (28–41 %). Teollistuneimpana pidettyyn tuotantomuotoon eli broilerituotantoon suhtaudutaan kielteisimmän. Kalankasvatus sijoittuu hyvinvoinnin arvioinnin järjestyksessä keskimmäiseksi.

Epäilevä suhtautuminen sikojen ja siipikarjan hyvinvointiin on linjassa sen kanssa, että kuluttajien tiedetään suhtautuvan eläintuotannon teollistumiseen kriittisesti (esim. Miele & Evans 2006). Koska sika- ja siipikarjatuotannon rakennemuutos on ollut hyvin nopea, tehotuotannon kuvasto istuu niihin paremmin kuin nauta- ja lammastalouteen, joissa eläimet edelleenkin yleisesti laiduntavat ja joissa tilakoot ovat pienempiä. Lisäksi kuluttajien loitontuminen sika- ja siipikarjatuotannosta ruokii epäileviä asenteita. Sika- ja siipikarjatiloihin Suomessa enää kolmisentuhatta, eläimiä pidetään niissä pääosin ympärivuotisesti sisällä, ja hygieniasyistä niissä vierailuminen on rajoitettua. Myös videokohut ovat koskettaneet sika- ja siipikarjatiloihin mutta eivät lammas- ja nautataloutta.

Kyselyssä selvitettiin myös suomalaisten suhtautumista erilaisiin tuotantoeläinten pito- ja hoitomuotoihin. Yksityiskohtaiset hyvinvointikysymykset keskittyivät eläintuotannon pääsuuntiin eli nau-

ta-, sika- ja siipikarjatalouteen. Taulukko 2 osoittaa, että abstraktien asenneväittämien tasolla suomalaiset antavat paljon arvoa eläinten lajiittuudelle käyttäytymiselle, ulkoilumahdollisuuksille ja yksilölliselle hoidolle. Tulos on yhdenmukainen artikkelin johdannossa esitettyjen laadullisten tutkimusten kanssa, joiden mukaan kuluttajat arvostavat eläinten luonnollista elämää, yksilöllistä hoitoa ja tuotannon pienimuotoisuutta. Eläinten lajiittuudesta käyttäytymisestä ja ulkoilumahdollisuuksista vallitsee likimain yksimielisyys, sillä niitä pitää tärkeinä 85–96 prosenttia vastaajista. Myös tuotantoeläinten sosiaalista käyttäytymistä arvostetaan. Kaksi kolmesta suomalaisesta uskoo, että tuotantoeläimet voivat luoda ystävyys- ja kiintymyssuhteita, ja lähes neljä viidestä katsoo, että vasikka ei saisi erottaa emostaan heti syntymänsä jälkeen.

Eläinten liikkumista ja käyttäytymistä rajoittavia kasvatusmuotoja suomalaiset arvioivat kriittisesti. Häkkikanaloihin suhtautuu kielteisesti 58 prosenttia ja emakkohäkkeihin 86 prosenttia vastaajista. Lehmien parsikasvatusta pitää hyvänä kasvatustapana 16 prosenttia vastaajista, ja vain 13 prosenttia katsoo, että broilereilla on riittävästi tilaa käytössään. Myös eläinten yksilöllistä hoitoa pidetään arvossa: noin puolet kansalaisista on sitä mieltä, että tuottajan tulisi tuntea yksilöllisesti kaikki eläimensä ja että

TAULUKKO 1. Kansalaisten arviot tuotantoeläinten hyvinvoinnista tavanomaisessa tuotannossa Suomessa (prosenttia vastaajista)

	Erittäin hyvä				Erittäin huono
Broilerit	5,1	22,8	36,8	25,0	10,4
Kalkkunat	5,7	26,2	46,1	16,4	5,6
Munijakanat	7,6	28,5	40,2	17,3	6,4
Siat	9,3	31,2	34,1	18,5	6,9
Kasvatetut kalat	9,7	38,2	38,9	10,6	2,5
Lihanaudat	13,6	43,7	32,0	8,4	2,3
Lampaat	18,5	47,3	29,1	4,3	0,9
Lypsylehmät	24,8	43,9	23,3	6,1	2,0
Porot	33,5	45,8	16,7	3,3	0,7

tilakoot ovat kasvaneet liian suuriksi eläinten hyvinvoinnin kannalta. Toisaalta vastaukset ovat jonkin verran ristiriitaisia, sillä myös teknologiseen kehityk-

seen tilakoon kasvun vastapainona uskotaan: noin puolet vastaajista katsoo, että teknologian avulla eläimiä voidaan hoitaa hyvin myös suurilla tiloilla.

TAULUKKO 2. Suomalaisen suhtautumistavat erilaisiin tuotantoeläinten pito- ja hoitomuotoihin (prosenttia vastaajista)

	Täysin samaa mieltä				Täysin eri mieltä
Kaikilla tuotantoeläimillä pitäisi olla mahdollisuus lajinnukaiseen käyttäytymiseen	52,3	32,6	12,1	2,2	0,9
Tuotantoeläimet voivat masentua virikkeettömässä ympäristössä	45,9	32,9	17,1	3,1	1,0
Tuotantoeläimillä on nykyisin riittävästi tilaa käytössään	5,9	21,3	32,5	25,3	14,9
Vasikoilla tulisi olla riittävästi tilaa juosta ja leikkiä keskenään	60,0	28,5	9,4	1,4	0,5
Broilereilla (lihantuotantoon kasvatetuilla kananpoikasilla) on riittävästi tilaa käytössään	4,4	8,1	33,4	29,3	24,8
Kaikilla tuotantoeläimillä pitäisi olla mahdollisuus päästä ulos kesäisin	67,9	19,8	8,2	2,6	1,5
Nautojen pitäisi päästä kesäisin laiduntamaan	81,3	14,9	2,8	0,8	0,2
Jos sikojen ja kanojen kasvatustilat on asianmukaisesti hoidettu, eläinten ei ole välttämätöntä päästä ulos kesäisin	10,0	17,3	23,0	25,9	23,7
Häkkikanalat tulisi lakkauttaa eläinten hyvinvointisyyistä	37,0	20,5	27,0	10,0	5,5
Sikoja (emakoita) ei pitäisi pitää häkeissä, jotka estävät kääntymisen	70,2	15,3	9,1	2,9	2,4
Lehmien parsikasvatus (kytkettynä pitäminen navetassa) on hyvä kasvatustapa eläinten hyvinvoinnin kannalta	4,9	10,9	29,1	28,7	26,4
Tuotantoeläimet voivat luoda ystävyyssuhteita	28,7	35,0	23,4	9,0	4,0
Vasikkaa ei saisi erottaa emostaan heti syntymän jälkeen	52,1	25,4	16,0	4,6	2,0
Teknologian avulla eläimiä voidaan hoitaa hyvin myös suurilla tiloilla	14,6	36,4	33,4	11,7	3,9
Eläinten hyvinvoinnin kannalta tilakoot ovat kasvaneet liian suuriksi	21,5	28,8	28,0	14,1	7,6
Tuottajan tulisi tuntea yksilöllisesti kaikki eläimensä	22,5	25,9	29,9	17,2	4,5
Eläintuottajat tuntevat hyvin eläinten hyvinvointitarpeet	13,2	33,4	35,6	14,5	3,3
Kun eläin syö ja tuottaa hyvin, se myös voi hyvin	24,2	27,2	25,0	15,8	7,8
Eläinten terveyden pitäisi olla keskeinen arvo eläintuotannossa	68,8	24,8	5,4	0,9	0,2
Nykyisin eläimet tuottavat liian suuria määriä, mikä aiheuttaa niille sairauksia	21,8	32,5	34,7	8,7	2,4
Tuotantoeläimiltä ei tulisi tyypistää tai poistaa ruumiin osia (esim. sarvienpoisto, kastrointi) tuotannollisista syistä	46,2	21,6	17,3	9,4	5,6

Kuluttajien arvostukset tuntuvat olevan hyvin kaukana eläintuotannon nykykäytännöistä. Yksilöllinen hoito ja eläinten ulospääsy vastaavat ideaalikuvaan traditionaaliseen eläintuotannosta, mitä ei ole mahdollista toteuttaa suurilla sika- ja siipikarjatiloilta. Suurin osa kanoista elää häkeissä, valtaosa navetoista on parsinavetoita, ja emakoita voidaan pitää kääntymisen estävissä häkeissä tiineytyksen ja porsituksen ajan (ks. EHK 2011). Traditionaalisen kotieläintuotannon idylliin ankkuroituneet käsitykset eläinten hyvinvoinnista ovat perustavanlaatuisesti vastakkaisia suhteessa intensiiviseen eläintuotantoon (Vanhonacker ym. 2010). Kuluttajien ideaalit ovatkin loitontuneet tuottajien ja osin myös tiedemaailman käsityksistä, joissa suurtuotanto voi näyttäytyä huomattavan myönteisenä esimerkiksi parantuneen erikoisoosaamisen takia (Miele & Evans 2006; Vanhonacker ym. 2008; Miele ym. 2011).

Eläinten hyvinvoinnille annettujen yleisten arvioiden ja spesifien eläinten hoito- ja pitomuotojen

arvioinnin välillä on ristiriita: kielteinen suhtautuminen esimerkiksi häkkikanaloihin, parsinavetoihin ja emakkohäkkeihin ei juuri heijastu eläinten hyvinvoinnin nykytilan arviointiin. Tämä ristiriita saattaa viitata siihen, että suomalaisten tietämys eläintuotannon nykykäytännöistä on varsin heikko.

Luottamus eri toimijoihin tuotantoeläinkysymysten tietolähteinä

Tutkimuksessamme selvitettiin suomalaisten luottamusta yhteiskunnan eri toimijoihin tuotantoeläinten hyvinvointikysymyksessä pyytämällä vastaajia arvioimaan toimijoiden luotettavuutta eläinten hyvinvoinnin tietolähteinä (taulukko 3). Tietolähde-mittari mahdollistaa eri toimijoiden vertailun, sillä kaikki toimijat eivät ole mukana varsinaisessa eläinten hoidossa tai eläintilojen valvonnassa. Eläinlääkärit erotuvat selvästi muista toimijoista, sillä heihin luottaa 83 prosenttia kansalaisista. Arvostus eläinlääkärien

TAULUKKO 3. Eri toimijoiden luotettavuus tuotantoeläinten hyvinvoinnin tietolähteenä (prosenttia vastaajista)

Taho	Erittäin luotettava				Ei lainkaan luotettava
Eläinlääkärit	42,0	41,2	13,1	3,0	0,7
Tutkijat	23,6	39,9	28,5	5,5	2,5
Poliisi	27,9	35,2	26,9	7,4	2,6
Maaseutuneuvojat	15,5	41,1	35,5	6,5	1,4
Maataloustuottajat	14,7	33,9	31,1	15,0	5,2
Meijerit	11,3	33,0	40,0	12,5	3,3
Teurastamot	9,9	29,8	39,6	15,8	4,9
Media (lehdistö/radio/tv)	6,2	29,2	36,6	19,8	8,2
Kansalaisjärjestöt	7,6	27,3	37,0	17,8	10,2
Ministeriöt ja muut viranomaiset	6,9	24,2	38,0	20,8	10,2
Eduskunta, hallitus	5,7	19,1	38,8	23,1	13,3
Tukku- ja vähittäiskauppa	3,6	20,6	49,0	21,1	5,6
Euroopan unioni	5,8	18,6	42,1	22,2	11,2

ammattikuntaan eläinten hyvinvoinnin asiantuntijana näyttää näin ollen pysyneen erittäin korkeana. Korkea luottamus eläinlääkäreihin ja poliisiin (63 prosenttia vastaajista) kertoo, että luottamus käytännön eläinsuojeluvalvontaa tekeviin viranomaisiin on säilynyt. Eläinvideoista käydyssä mediakeskustelussa suunnattiin kritiikkiä myös eläinsuojeluvalvontaviranomaisiin, mutta kritiikki ei näytä merkittävästi heikentäneen suomalaisten luottamusta näihin toimijoihin. Myös tutkijoihin ja maaseutuneuvojiin luotetaan, mikä on linjassa sen kanssa, että luottamus tieteeseen ja tiedealan organisaatioihin on Suomessa yleisesti ottaen hyvin korkea (Tieteen tiedotus 2007).

Myös suomalaisten perinteinen luottavaisuus maataloustuottajiin näyttää säilyneen suhteellisen vahvana eläintuotannon saamasta kielteisestä mediahuomiosta, yhteiskunnan urbanisoitumisesta sekä tuotannon ja kulutuksen välisen kuilun kasvusta huolimatta (vrt. Piironen ym. 2004). Arviota tukee myös se, että kyselymme mukaan noin puolet vastaajista oli sitä mieltä, että maataloustuottajat ovat parhaita tuotantoeläinten olojen asiantuntijoita. Tuottajien taloudellinen intressi ei siten näytä heikentävän tuottajien luotettavuutta eläinten hyvinvoinnin tietolähteinä. Saman voi todeta myös elintarviketeollisuudesta (meijerit ja teurastamot). Kaupan uskottavuus eläinten hyvinvoinnin asiantuntijana näyttää olevan elintarviketeollisuutta vähäisempi. Vain kolmannes kansalaisista pitää ministeriöitä ja muita viranomaisia erittäin tai melko luotettavina tuotantoeläinten hyvinvoinnin tietolähteinä. Päätäviin ja lakeja säätäviin elimiin – eduskuntaan, hallitukseen ja Euroopan unioniin –suhtaudutaan vielä tätäkin epäilevämmiin, sillä vain neljäsosa suomalaisista kertoo luottavansa niihin. Tämä on linjassa aikaisemman tutkimustiedon kanssa: luottamus poliittis-hallinnollisiin instituutioihin, eduskuntaan, poliittisiin puolueisiin ja Euroopan unioniin on Suomessa alhainen (Tieteen tiedotus 2007). Tämän taustalla arvellaan olevan yleinen kokemus siitä, että poliittiset päättäjät ovat loitontuneet ihmisten arjesta, ja myös keskustelu poliittisesta korruptiosta on voimistunut (Piironen ym. 2004; Kankainen 2007; Tieteen tiedotus 2007). Tuotantoeläinten hyvinvoinnin kohdalla taas eläinsuojelusäädösten valmistelu on saanut kriittistä huomiota mediakeskustelussa.

Vaikuttaminen tuotantoeläinten asemaan kulutusvalinnoilla

Tutkimme myös sitä, miten suomalaiset ajattelevat voivansa vaikuttaa tuotantoeläinten asemaan kuluttamisen kautta. Taulukko 4 kertoo, että valtaosa suomalaisista ei ajattele kuluttamista aktiivisena eläinpoliittisen vaikuttamisen areenana. Tämä vahvistaa eurooppalaisten vertailuiden havaintoa, jonka mukaan suomalaiset eivät ole aktivoituneet kuluttajavaikuttamiseen tuotantoeläinten kohdalla (EC 2005; EC 2007). Lähes puolet kyselymme vastanneista ei ajattele tuotantoeläinten hyvinvointia ruokaostoksilla. Vielä suurempi osuus ei ole etsinyt tietoa tuotantoeläinten oloista. Yksittäisen kuluttajan vaikutusmahdollisuudet arvioidaan yllättävänsikin heikoiksi: lähes puolet katsoo, että yksittäinen kuluttaja ei pysty muuttamaan kaupan valikoimaa ja että tavallinen kuluttaja ei voi tehdä paljoakaan tuotantoeläinten hyväksi. Suomalaisilta tuntuu puuttuvan tietoa siitä, kuinka tuotantoeläinten asemaan voitaisiin vaikuttaa: Kaksi kolmesta on sitä mieltä, että tavallisen kansalaisen on vaikea tietää, mitä kaikkea hän voi tehdä parantaakseen tuotantoeläinten hyvinvointia. Lisäksi lähes puolet ajattelee, että tieto eläinten hyvinvointia edistävistä kulutusvalinnoista ei aina ole luotettavaa.

Toisaalta suomalaisten joukosta voidaan erottaa kriittinen kuluttajaryhmä. Noin neljäsosa vastaajista luottaa yksittäisen kuluttajan vaikutusvaltaan ja ajattelee tuotantoeläinten hyvinvointia ruokaostoksilla. Lisäksi noin 15 prosenttia ilmaisee etsineensä tietoa tuotantoeläinten oloista sekä keskustelleensa usein tuotantoeläinten hyvinvoinnista tuttaviansa kanssa.

Taulukko 5 kertoo suomalaisten suhtautumisesta lihankulutukseen. Eläinten elintarviketäyttöön suhtautuu kielteisesti vain hyvin pieni osa (2,4 %) suomalaisista. Tutkimuksemme mukaan lihan onkin jättänyt kokonaan pois lautaseltaan alle neljä prosenttia vastaajista: kasvissyöjiä (lakto- ja lakto-ovo-vegetaristeja sekä vegaaneja) on aineistossamme 1,2 prosenttia ja pesco-vegetaristeja (jotka syövät kalaa mutteivät muita lihatuotteita) 2,6 prosenttia. Vaikka väestön selvä enemmistö suosii lihankulutusta, aineistosta voidaan tunnistaa kuluttajaryhmä, joka suhtautuu lihankulutukseen pidättyväisesti ja ilmaisee valmiutensa alentaa lihankulu-

TAULUKKO 4. Eläinten hyvinvointiin vaikuttaminen kuluttamisen kautta (prosenttia vastaajista)

	Täysin samaa mieltä				Täysin eri mieltä
Ajattelen tuotantoeläinten hyvinvointia ruokaostoksilla	8,9	16,4	27,8	25,0	22,0
Olen etsinyt tietoa tuotantoeläinten oloista (esimerkiksi kysymällä ruokakauppialta tai Internetistä)	5,1	9,6	23,4	23,5	38,4
Yksittäinen kuluttaja ei pysty muuttamaan kaupan valikoimaa	25,1	24,7	21,3	21,1	7,9
Tavallinen kuluttaja ei voi tehdä paljoakaan tuotantoeläinten hyväksi	21,3	25,2	30,0	18,1	5,4
Tavallisen kansalaisen on vaikea tietää, mitä kaikkea hän voi tehdä parantaakseen tuotantoeläinten hyvinvointia	35,2	32,7	19,5	7,8	4,8
Saamani tieto tuotantoeläinten hyvinvointia edistävästä kulutusvalinnoista ei aina ole luotettavaa	17,8	27,4	45,2	7,4	2,2
Keskustelen usein tuotantoeläinten hyvinvoinnista tuttavieni kanssa	5,6	9,5	22,8	31,1	30,9

tusta joko eläineettisin tai ympäristöperustein. Neljäsosa vastaajista on sitä mieltä, että lihankulutusta pitäisi vähentää ympäristösyistä, ja lähes kolmannes vastaajista on eri mieltä väittämästä, että liha on terveydellisesti välttämätöntä ihmisille. Lisäksi lähes neljäsosa katsoo, että lihatuotteita pitäisi kuluttaa alhaisia määriä, koska niiden tuottaminen edellyttää eläinten teurastusta. Aineiston lihansyöjävastaajista 65 prosenttia kertookin syövänsä lihaa vähintään viitenä päivänä viikossa, neljännes (24,4 %) 3–4 päivänä viikossa ja noin kymmenesosa (10,7 %) 1–2 kertaa viikossa tai harvemmin.

Tuotantoeläinten hyvinvoinnin arvioinnin sosiaalinen tausta

Suomalaisten asenteiden ja sosiodemografisten taustamuuttujien yhteyttä analysoitiin lineaarisen regression avulla (taulukko 6). Analyysi osoittaa selvästi, että naiset arvioivat eläinten hyvinvoinnin nykytilaa kielteisemmin kuin miehet. Näin tutkimuksemme vahvistaa usein todetun naisten korkeamman huolen eläinten hyvinvoinnista. Myös iällä on

vahva yhteys tuotantoeläinten hyvinvoinnin arviointiin: iän kasvaessa todennäköisyys eläinten hyvinvoinnin myönteiseen arviointiin kasvaa. Tulos tukee ajatusta sukupolvikokemuksen merkityksestä eläinpoliittisessa ajattelussa: eläinkysymyksen yhteiskunnallinen uutuus sekä nuorempien ikäluokkien irtaantuminen perinteisen agrariiyhteiskunnan eetoksesta näyttävät voimistavan kriittisyyttä eläintuotantoa kohtaan. Asuinpaikan kohdalla tulee selvästi esiin, että kaupunkilaiset arvioivat eläinten hyvinvoinnin tasoa kielteisemmin kuin maaseudun asukkaat. Näin myös tässä tutkimuksessa vahvistuu otaksuma kaupungistumisen merkityksestä eläin-suojelumuonteisten asenteiden vahvistumisessa (esim. Kendall ym. 2006).

Muuttujien vakiointi poistaa koulutuksen yhteyden sikojen ja nautojen hyvinvoinnin arviointiin. Siipikarjan hyvinvoinnin arvioinnissa ero säilyi vähiten koulutettujen ja korkeimmin koulutettujen välillä. Aikaisemmat tutkimustulokset koulutuksen merkityksestä eläinasenteiden muotoutumiseen ovat ristiriitaisia, eikä tämäkään tutkimus osoita mitään selkeää yhteyttä koulutuksen ja eläinten hyvinvoinnin arvioinnin

TAULUKKO 5. Suomalaisen näkemykset lihankulutuksesta (prosenttia vastaajista)

	Täysin samaa mieltä				Täysin eri mieltä
Eläinten käyttö elintarviketuotannossa on sinänsä hyväksyttävää, kunhan eläimiä kohdellaan hyvin	71,2	21,2	5,2	1,6	0,8
Lihat tuotteita pitäisi kuluttaa alhaisia määriä, koska niiden tuottaminen edellyttää eläimen teurastusta	10,7	12,7	26,3	25,8	24,4
Liha on terveydellisesti välttämätöntä ravintoa ihmiselle	20,5	27,2	22,8	17,3	12,2
Lihankulutusta pitäisi vähentää ympäristösyistä	10,6	14,9	35,4	22,6	16,5

TAULUKKO 6. Tuotantoeläinten hyvinvoinnin arvioinnin yhteys sosiodemografisiin muuttujiin, lineaarinen regressioanalyysi

	Sikojen hyvinvointi (skaala 1-5)	Siipikarjan hyvinvointi (skaala 3-15)	Nautojen hyvinvointi (skaala 2-10)
Sukupuoli (Mies = 0)	-0,177***	-0,517***	-0,402***
Ikä vuosina	0,010***	0,029***	0,020***
Asuinpaikka			
Maaseutu (viiteryhmä)	-	-	-
Taajama/kaupunki, alle 20 000 as.	-0,141	-0,523*	-0,249*
Kaupunki, 20 000 – 50 000 as.	-0,267**	-0,617**	-0,432**
Kaupunki, yli 50 000 as.	-0,344***	-0,950***	-0,633***
Koulutus			
Perusaste (viiteryhmä)	-	-	-
Keskiaste	0,078	0,095	0,122
Alempi korkea-aste	-0,017	-0,103	0,080
Ylempi korkea-aste	-0,088	-0,678**	-0,092
Tulotaso			
Pienituloiset (viiteryhmä)	-	-	-
Keskituloiset 1	0,088	0,056	0,206
Keskituloiset 2	0,009	-0,038	0,098
Korkeatuloiset	0,157	0,526*	0,289
Selitysaste	0,059	0,074	0,077

T-testi: * p < 0,05; ** p < 0,01; *** p < 0,001

välillä. Siipikarjan hyvinvoinnin arviointi kuitenkin antaa viitteitä, että koulutustason lisääntyminen saattaa voimistaa eläinkriittisiä asenteita.

Myöskään kotitalouden tulotason ja eläinten hyvinvoinnin arvioinnin välillä ei voida osoittaa selkeää yhteyttä. Pienituloisten ja suurituloisten välillä voidaan todeta tilastollisesti merkitsevä ero siipikarjan kohdalla, mutta tulomuuttujan kokonaismerkitystä mallissa arvioivan F-testin muutos ei ole tilastollisesti merkitsevä. Näin yhteys tulotason ja eläinten hyvinvoinnin arvioinnin välillä ei ole vahva. Siten tämä tutkimus ei vahvista aikaisemmassa kirjallisuudessa esitettyä vähäosaisuuden hypoteesia. Toisaalta kysymys vaatii vielä tarkempaa analyysiä. Tulomuuttuja on verrattain karkea, eikä sitä ole suhteutettu kotitalouden kulutusyksiköiden määrään. Vähäosaisuuden hypoteesin tarkempi selvittäminen vaatisi myös hienosyisempiä vähäosaisuuden ja luokka-aseman mittareita. Yleisellä tasolla voidaan kuitenkin todeta, että tulotaso ei ole yhtä merkittävä tekijä ihmisten tuotantoeläinasenteiden muotoutumisessa kuin sukupuoli, ikä ja asuinpaikka.

Johtopäätökset

Artikkelissa on tarkasteltu suomalaisten käsityksiä tuotantoeläinten hyvinvoinnista ja tuotantoeläinten asemaan vaikuttavasta kulutuskäyttäytymisestä laajan kyselyaineiston avulla. Tulostemme mukaan suomalaiset arvioivat eläinten hyvinvoinnin nykytilan myönteisesti poro-, nauta- ja lammastaloudessa, kun taas sika- ja siipikarjataloudessa eläinten hyvinvointi nähdään selvästi kielteisemmin. Hyvinvointikäsitusten ankkuroituminen eläinten luonnolliseen elämään ja yksilölliseen hoitoon on heikentänyt kuluttajien luottamusta sikojen ja siipikarjan hyvinvointiin. Taustalla voidaan nähdä myös sika- ja siipikarjatuotannon viime vuosina saama kielteinen mediahuomio. Luottamus elintarvike-sektorin eri toimijoihin tuotantoeläinten hyvinvoinnin tietolähteinä on mediakohuista huolimatta säilynyt osittain vahvana. Käytännön eläinsuojeluvälvontaa tekevät viranomaiset – eläinlääkärit ja poliisi – ovat luotettavuuden arvioinnin kärjessä. Myös luottamus maataloustuottajiin on säilynyt. Sen sijaan luottamus ministeriöihin, eduskuntaan ja hallitukseen on heikkoa, mikä ilmentää poliitti-

sen järjestelmän syvällisempää legitimaatio-ongelmaa ja asettaa haasteita eläinsuojelupolitiikan läpinäkyvyydelle ja uskottavuudelle.

Yleisten asenneväättämien mukaan suomalaiset arvostavat eläinten vapaata liikkumista, ulkoilumahdollisuuksia ja lajityypillistä käyttäytymistä. Kuvat traditionaalisesta tuotannosta toimivatkin viitepintana, jolta ideaalisen eläintuotannon tulisi näytetään. Kuluttajien idyllistä kuvastoa voidaan pitää perustavanlaatuisesti vastakkaisena nykyisen eläintuotannon realiteeteille (Vanhonacker ym. 2010). Kuitenkaan suomalaiset eivät laajasti pyri vaikuttamaan eläinten hyvinvointiin kuluttamisen kautta, ja vain pieni osa kuluttajista on muuttanut varsinaista kulutuskäyttäytymistään (ks. myös Vinnari 2010). Vaikuttaisi siis siltä, että vastuu eläinten hyvinvoinnista jätetään suureksi osaksi lainsäätäjille, viranomaisille, elintarvikealalle ja tuottajille, ja kuluttajan vastuu nähdään rajallisena (vrt. Skarstad ym. 2007). Tämä ilmentää myös laajempaa kuluttajien asenteiden ja käyttäytymisen välistä ristiriitaa – ideaalit eivät aina käänny varsinaiseksi käyttäytymiseksi, kun kuluttamista määrittää moraalisen ajattelun lisäksi muun muassa hintatietoisuus, arjen paineet ja koko se sosioteknisen järjestelmän monimutkaisuus, jossa kuluttaja toimii (esim. Sanne 2002). Toisaalta voimme tunnistaa aktiivisten ja kriittisten kuluttajien joukon: noin neljäsosa suomalaisista kertoo olevansa valmis vaikuttamaan kulutusvalinnoillaan tuotantoeläinten asemaan. Jatko-tutkimuksissa tulisikin analysoida tuotantoeläinten asemaa koskevien käsitysten ja kulutuskäyttäytymisen suhteen dynamiikkaa perusteellisesti.

Suomalaisten eläinasenteiden sosiaalinen tausta näyttää vastaavan kansainvälisessä kirjallisuudessa todettuja säännönmukaisuuksia. Naiset, nuoret ikäryhmät sekä kaupunkilaiset arvioivat sikojen, siipikarjan ja nautojen hyvinvoinnin tason keskimäärin heikommaksi kuin miehet, vanhemmat ikäryhmät ja maaseudun väestö. Sen sijaan koulutus- ja tulotasolla ei voitu todentaa olevan selkeää yhteyttä eläinten hyvinvoinnin arviointiin, siipikarjan hyvinvointia lukuun ottamatta.

Eläinten hyvinvointikysymysten yhteiskunnallisen painoarvo on viime vuosina lisääntynyt. Kiistat eläinten sosiaalisen paikan määrittelystä ovat voimistuneet, ja yhteiskunnan eri toimijoiden eläi-

neettiset näkemykset näyttävät erkaantuneen. Tämä tutkimus antaa viitteitä siitä, että eläinkysymys politisoituu Suomessa edelleen. Eläintuotannon voimaperäistyminen vie eläintuotantoa entistä kauemmaksi kansalaisten ilmaisemasta ideaalisesta tuotantotavasta, jossa luonnollisuus ja yksilöllinen hoito ovat keskeisiä viitepintoja. Toisaalta eläinmaattisten aseiden voidaan uumoilla voimistuvan kaupungistumisen ja sukupolviuutoksen myötä. Erilaiset kehityskulut voimistavatkin yhteiskunnallista haastetta määritellä elintarvikejärjestelmän eläineettiset reunaehdot.

LÄHTEET

- Aaltola, Elisa 2004. Eläinten moraalinen arvo. Vastapaino, Tampere.
- Adam, Frane 2008. Mapping social capital across Europe: Findings, trends and methodological shortcomings of cross-national surveys. *Social Science Information* 47(2): 159–186.
- Adams, Carol J. 1990. The sexual politics of meat: A feminist-vegetarian critical theory. Continuum, New York.
- Adams, Matthew & Jayne Raisborough 2010. Making a difference: Ethical consumption and the everyday. *The British Journal of Sociology* 61(2): 256–274.
- Baruch, Yehuda 1999. Response rate in academic studies: A comparative analysis. *Human Relations* 52(4): 421–438.
- Bildtgård, Torbjörn 2008. Trust in food in modern and late-modern societies. *Social Science Information* 47(1): 99–128.
- Bock, Bettina & Marjolein van Huik 2007. Animal welfare: The attitudes and behaviour of European pig farmers. *British Food Journal* 109(11): 931–944.
- Deemer, Danielle R. & Linda R. Lobao 2011. Public concern with farm-animal welfare: Religion, politics, and human disadvantage in the food sector. *Rural Sociology* 76(2): 167–196. Saatavissa: DOI: 10.1111/j.1549-0831.2010.00044.x. [Viitattu 30.11.2011].
- EC 2005. Special Eurobarometer 229: Attitudes of consumers towards the welfare of farmed animals. Commission of the European Communities, Brussels.
- EC 2007. Special Eurobarometer 270: Attitudes of EU citizens towards animal welfare. Commission of the European Communities, Brussels.
- EHK 2011. Kansallinen eläinten hyvinvointiraportti, luonno 20.6.2011. Helsinki: Eläinten hyvinvointikeskus. Saatavissa: <http://elaintenhyvinvointikeskus.edublogs.org/files/2011/06/Kansallinen-elainten-hyvinvointiraportti-sukv8i.pdf>. [Viitattu 30.11.2011].
- Franklin, Adrian 1999. Animals and modern cultures: A sociology of human–animal relations in modernity. Sage, London.
- Fraser, David 2008. Understanding animal welfare: The science in its cultural context. Blackwell, Oxford.
- Fraser, D., D. M. Weary & E. A. Pajor & B. N. Milligan 1997. A scientific conception of animal welfare that reflects ethical concerns. *Animal Welfare* 6: 187–205.
- Gabriel, Yannis & Tim Lang 2006. The unmanageable consumer. Sage, London.
- Harper, Gemma C. & Aikaterini Makatouni 2002. Consumer perception of organic food production and farm animal welfare. *British Food Journal* 104(3–5): 287–299.
- Herzog, Harold A. 2007. Gender differences in human–animal interactions: A review. *Anthrozoös* 20(1): 7–21.
- Jokinen, Pekka & Saara Kupsala & Markus Vinnari 2011. Consumer trust in animal-farming practices: Exploring the high trust of Finnish consumers. *International Journal of Consumer Studies* 35. Saatavissa: DOI: 10.1111/j.1470-6431.2011.00996.x. [Viitattu 30.11.2011].
- Kaarlenkaski, Tajja 2009. Tehotuotantoa vai lehmänhoitoa? Teoksessa: Kainulainen, Pauliina & Sepänmaa Yrjö (toim.). Ihmisten eläin-kirja: Muuttuva eläinkulttuuri. Gaudeamus, Helsinki. 124–145.
- Kankainen, Tomi 2007. Yhdistykset, instituutiot ja luottamus. *Jyväskylän studies in education, psychology and social research*, 326. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- Kauppinen, T., A. Vainio, A. Valros & H. Rita & K. Vesala 2010. Improving animal welfare: Qualitative and quantitative methodology in the study of farmers' attitudes. *Animal Welfare* 19(4): 523–536.
- Kendall, Holli A. & Linda M. Lobao & Jeff S. Sharp 2006. Public concern with animal well-being: Place, social structural location, and individual experience. *Rural Sociology* 71(3): 399–428.
- Kupsala, Saara 2011. Eläinten aseman muuntuminen Suomessa: Yhteiskuntatieteellinen selvitys maa- ja metsätalousministeriölle eläinsuojelulain kokonaisuudistusta varten.
- Lassen, J. & P. Sandøe & B. Forkman 2006. Happy pigs are dirty! – Conflicting perspectives on animal welfare. *Livestock Science* 103: 221–230.
- Lundbom, Pia 2009. Kun pihdit kameraan vaihtuivat...: Eläinoikeus-aktivistien poliittinen työlinmuutos. *Politiikka* 51(2): 107–116.
- María, G. A. 2006. Public perception of farm animal welfare in Spain. *Livestock Science* 103(3): 250–256.
- Mayfield, L. E., R. M. Bennett & R. B. Tranter & M. J. Wooldridge 2007. Consumption of welfare-friendly food products in Great Britain, Italy and Sweden, and how it may be influenced by consumer attitudes to, and behaviour towards, animal welfare attributes. *International Journal of Sociology of Food and Agriculture* 15(3): 59–73.

- Miele, M., I. Veissier & A. Evans & R. Botreau 2011. Animal welfare: Establishing a dialogue between science and society. *Animal Welfare* 20(1): 103–117.
- Miele, Mara & Adrian Evans 2005. European consumers' views about farm animal welfare. Teoksessa Butterworth, Andy (toim.). *Welfare quality conference: Science and society improving animal welfare*. Brussels. 9–25.
- Miele, Mara & Adrian Evans 2006. Negotiating signs of pleasure and pain: Towards a democratic-deliberative model of animal welfare monitoring. Teoksessa: Kaiser, Matthias & Lien Marianne (toim.). *Ethics and the politics of food*. Wageningen Academic Publishers, Wageningen 190–196.
- Miura, A., J. W. S. Bradshaw & H. Tanida 2002. Childhood experiences and attitudes toward animal issues: A comparison of young adults in Japan and the UK. *Animal Welfare* 11(4): 437–448.
- Paul, Elizabeth S. & J. A. Serpell 1993. Childhood pet keeping and humane attitudes in young adulthood. *Animal Welfare* 2(4): 321–337.
- Philo, Chris 1995. Animals, geography and the city: Notes on inclusions and exclusions. *Environment and Planning D: Society and Space* 13(6): 655–681.
- Piironen, Sanna, Johanna Mäkelä & Mari Niva 2004. Luottavaiset suomalaiset? Kuluttajien näkemykset ruoan turvallisuudesta. Kuluttajatutkimuskeskus, Helsinki.
- Pohjolainen, Pasi (painossa). Liha ympäristöpolitiikan lautasella. Kuluttajien ympäristötietoisuus lihanuotannosta ja muita lihankulutusta selittäviä tekijöitä. Ympäristönsuojelutieteen julkaisematon pro gradu-tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopisto, Biotieteellinen tiedekunta, Ympäristötieteiden laitos.
- Pyykkönen, Perttu & Heikki Lehtonen & Anu Koivisto 2010. Maatalouden rakennekehitys ja investointitarve vuoteen 2020. PTT työpapereita 125. Pellervon Taloustutkimus PTT, Helsinki.
- Ransom, Elizabeth 2007. The rise of agricultural animal welfare standards as understood through a neo-institutional lens. *International Journal of Sociology of Food and Agriculture* 15(3): 26–44.
- Sanne, Christer 2002. Willing consumers – or locked-in? Policies for a sustainable consumption *Ecological Economics* 42(1–2): 273–287.
- Sarpila, Outi, Pekka Räsänen, Jani Erola & Joonas Kekki & Karoliina Pitkänen 2010. Suomi 2009: Tutkimuslause ja aineistojen 1999–2009 vertailua. Working Papers in Economic Sociology. Turku, Turun yliopisto.
- Seyfang, Gill 2006. Ecological citizenship and sustainable consumption: Examining local organic food networks. *Journal of Rural Studies* 22(4): 383–395.
- Shove, Elizabeth 2010. Beyond the ABC: Climate change policy and theories of social change. *Environment and Planning A* 42: 1273–1285.
- Skarstad, Guro Ådnegard & Laura Terragni & Hanne Torjusen 2007. Animal welfare according to Norwegian consumers and producers: Definitions and implications. *International Journal of Sociology of Food and Agriculture* 15(3): 74–90.
- Soper, Kate & Frank Trentmann 2008. Introduction. Teoksessa: Soper, Kate & Frank Trentmann (toim.). *Citizenship and consumption*. Palgrave Macmillan, Houndmills.
- Spaargaren, Gert & Peter Oosterveer 2010. Citizen-consumers as agents of change in globalizing modernity: The case of sustainable consumption. *Sustainability* 2: 1887–1908.
- Thomas, Keith 1983. *Man and the natural world: Changing attitudes in England 1500–1800*. Penguin Books, London.
- Tieteen tiedotus 2007. Tiedebarometri 2007: Tutkimus suomalaisen suhtautumisesta tieteeseen ja tieteellis-tekniseen kehitykseen. Helsinki.
- Tike 2003. Maatilatilastollinen vuosikirja 2002. Maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskus, Helsinki.
- Tike 2010. Maatilatilastollinen vuosikirja 2009. Maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskus, Helsinki.
- Tilastokeskus 2009a. Taulukko: Perusasteen jälkeisiä tutkintoja suorittanut väestö koulutusasteen, maakunnan, ikäryhmän ja sukupuolen mukaan 2009. Koulutus / väestön koulutusraenne. Tilastokeskuksen PX-Web tietokannat. Saatavissa:
- Vanhonacker, Filiep, Els Van Poucke & Frank Tuytens & Wim Verbeke 2010. Citizens' views on farm animal welfare and related information provision: Exploratory insights from Flanders, Belgium. *Journal of Agricultural and Environmental Ethics* 23(6): 551–569.
- Vanhonacker, Filiep, Wim Verbeke & Els Van Poucke & Frank A. M. Tuytens 2007. Segmentation based on consumers' perceived importance and attitude toward farm animal welfare.

- International Journal of Sociology of Food and Agriculture 15(3): 91–107.
- Vanhonacker, Filiep, Wim Verbeke & Els Van Poucke & Frank A. M. Tuytens 2008. Do citizens and farmers interpret the concept of farm animal welfare differently? *Livestock Science* 116: 126–136.
- Vinnari, Markus 2010. The past, present and future of meat eating in Finland. *Turun kauppakorkeakoulu*, A:3–2010. Turku.
- Webster, John 1994. *Animal welfare: A cool eye towards Eden*. Blackwell, Oxford.
- Wells, Deborah L. & Peter G. Hepper 1997. Pet ownership and adults' views on the use of animals. *Society & Animals* 5(1): 45–63.

LIITETAULUKKO 1. Sosiodemografisten muuttujien suorat jakaumat (%)

Sukuoli	Nainen	56,0
	Mies	44,0
Asuinpaikka	Maaseutu	21,9
	Taajama/kaupunki (< 20 000)	18,7
	Kaupunki (20 000–50 000)	19,8
	Kaupunki (>50 000)	39,5
Koulutusaste	Perusaste	24,7
	Keskiaste	41,1
	Alempi korkea-aste	23,0
	Ylempi korkea-aste	11,3
Kotitalouden nettotulot / kk	Pienituloiset (<1 499 EUR)	19,3
	Keskituloiset I (1 500–2999 EUR)	36,6
	Keskituloiset II (3 000–4 999 EUR)	31,3
	Korkeatuloiset (≥ 5 000 EUR)	10,1